PATÓCS LÁSZLÓ

„E prófé megír”

Orcsik Roland: *Legalja*. Forum–Pesti Kalligram, Újvidék–Budapest, 2020

Van-e tétje a kimondott szavaknak? Egyáltalán: jelentenek-e valamit a szavak, és miként társítható melléjük a néha hőn áhított, máskor dühtől izzó, olykor-olykor pedig a hétköznapiságba fakuló jelentés? Van-e lényegi – minőségbeli – különbség a beszéd és a hallgatás, a világmegváltó szándékkal felszínre törő verbális ostorozás és a „csend szítása” között? Hol húzódik az értelem határa, és vajon át tud-e lendülni a ráció ingája a halandzsa mocsarába? E kérdésfelvetések mentén Orcsik Roland *Legalja* című verseskötete akár a „lehetünk-e próféták a saját hazánkban”, esetleg „inkább őrizzük békénk szigetét” dichotómia szövegének tűnhet, ám, mint ahogyan a költő korábbi köteteit, így a legújabbat sem tanácsos túlságosan leegyszerűsítő alappozícióból értelmezni. A *Legalja* legfontosabb horizontjai (mint a profetikus kinyilatkoztatások, a közpolitikai allúziók, a bensőséges harmónia és a vers szétzúzása, vagyis a líra önmaga általi szétfeszítése) jóval finomabban hangolt – ha tetszik, rafináltabb – módozatokban fogalmazódnak meg, és mind az egyes versek, mind pedig a kötet egésze valahová a fent említett kétosztatú rendszer határmezsgyéjére kívánkozik. Önmagában tehát e versek a prófétai és a hétköznapi hangok, életérzések és helyzetek igen gyakran egymáshoz igen közel álló, egyes esetekben akár egybeforró lírai megjelenítésével számolják fel a két egymástól távoli megközelítések kizárólagosságát.

Noha a lírai hagyomány utolsó pár évszázadának és a kortárs költészet megnyilvánulásainak az ismeretében akár fölösleges kitérőnek is tűnhet, fontos hangsúlyozni, hogy a *Legalja* című kötet minden, egyesek szemében akár nem feltétlenül költészeti és esztétikai értékkel bíró szöveg-

mozzanata ellenére is kiemelkedően érzékeny, bensőséges és magával ragadó verseket tartalmaz. Sőt, több költemény épp ezen „költészet-idegen" tartalmak által válik többé, értékesebbé: mindenekelőtt ezt a hangnem-, téma- és jelentésbeli telítettséget tekinthetjük a kötet egészét lefedő lírai világkép alapjának. A „vegyítés" olykor patikamérlegen kimért folyamat eredményének tűnhet, olykor pedig épp a nyerseség, a zabolátlan érzelmi kitörések fogalmiságát imitáló prófétai (és nem csak valamiféle magasztos, hanem akár köznapi, a szó vulgáris értelmében vett) káromlásra emlékeztet, ami az indulat spontán kitörésének tűnhet, viszont minden esetben hangsúlya és jelentésgazdagító szerepe van. Fontos továbbá megjegyezni, hogy a versek a bibliai szövegiség mellett számos más irányt, megszólalási módot (a teljesség igénye nélkül Sziveri János vagy Ady Endre költészetét, illetve az avantgárd szöveghagyomány egyes elemeivel is rokonítható, de véleményem szerint azokat csak bizonyos formai jegyekben megidéző gesztusokat) is beépítenek a művekbe.

Orcsik Roland verseskötete három, a prófétai beszédre, s egyben a közvetítői szerephordozásra utaló mottóval kezdődik, és érzésem szerint ezek határozottan kijelölik a versvilág lényegét előtérbe helyező olvasási módokat. Zakariás próféta szövege, a Térey-sorok és a Kierkegaard-idézet is mintegy a mindent átfogó és a jövőbelátás lehetőségét magában hordozó hírnöki szerepfelfogás helyett egy visszafogottabb, kételyekkel és az említett szerepbe vetett hitből való kiábrándulással tekint a közvetítői gyakorlatra. Mintha a profetikus beszéd fennköltsége (és/vagy egyben a velejáró düh is), a magasabb szférák által kapott szerep nem a szószólói vagy a hírnöki, hanem sokkal inkább a pusztán beszélői tartalmakat domborítaná ki: beszélünk, leírjuk a szavakat, de hogy a kimondottak változtatnak-e bármit is a világ menetén, ez erősen kétséges. Hibázni ér, hisz, mint írtuk, nincs tétje. (A Térey-idézet többszörösen is lefokozza a prófétai szerepet, a kierkegaard-i mottó – miszerint a világ menetéről szóló bármi prófétálás legföljebb szórakozásként elfogadható és megengedett – pedig egyenesen bolondozásként aposztrofálja azt.) A *Legalja* vissza-visszatérő tartalmainak – a prófétai tisztség gyakorlata során elhangzó közlések viszonylagos be nem teljesülése, a fragmentumszerű, szinte kivétel nélkül

csak csonkaságukban szereplő aktuálpolitikai allúziók, az otthonosság fogalmával rokonítható köznapi dolgokról szóló szövegrészeket és az elmúlás fogalmaihoz kapcsolódó sorok – leltárba vétele és a közöttük fennálló erőteljes, szerves kapcsolat is alapértelmezettnek veszi a beszéd, a közlés miértjét, a mikéntjét azonban változatos módokon problematizálja.
A kötet verseinek egyik síkja az otthonnak, az ismert környezet harmonikusságának a megjelenítése által a köznapi miliő, a hétköznapok semmis, csakis az azt átélők számára tartalmas mozzanatait szólaltatja meg. Ám már ezek a bensőséges költészeti pillanatok is fajsúlyossá válnak azáltal, hogy bennük a hallás, hallgatás és a beszéd gyakorta különféle zavaró tényezőkkel vérteződik fel. A hadarva beszélés, a beszéd megszakadása vagy elmaradása, egy-egy szótag félre- vagy nem hallása, sőt bizonyos szöveghelyeken a beszéd körülményei is többletjelentéseket eredményezhetnek, illetve a jelentést megtagadó hiánypontokként is meghatározhatók. A *Színtiszta* című vers egy egyszerre meghitt és semmis családi közegben egy a beszélgetést továbbvivő kötőszó fókuszpontba helyezésével nyitja meg az utat a profetikus gondolatok felidézésének az irányába; a szintén a hétköznapokat tematizáló *Madarat hajtogat* című költeményben egy íráshiba eredményezi a vers zárlatát; a mesei valóság mibenlétét körbejáró *Sárkány* pedig a hang és a beszéd révén jut el a „csendet szítani" oximoronjáig. Említhetnénk a *Szomszéd* című költeményt is, melyben a régi és új állapota közötti különbség megszületését hangjelenségekkel járó folyamat eredményezi, a *Fekete toll*ban pedig a címben szereplő tárgy egy felkiáltójelhez hasonlítódik.
A költemények egy másik vonulata erőteljesebben ragadja meg a hangnemek ütköztetéséből és a versbeszéd heterogenitásából fakadó jelentéssokszorozódást. Ezen eljárás már a kötetkezdő *Jeremiás-kivonatok* című versben is hangsúlyos szövegszervező elem és poétikai funkció. A költeményben szorosan egymás mellé kerülnek az alapszituációt felvázoló leírások és a bizonyos esetben a prófétai hang fragmentumaiként, hol pedig nagyobb lélegzetvételű közlésként érthető vetületek. A beszéd fókuszpontja itt pontosan ezekre a találkozási pontokra esik: a megtörések, a kiejtésbeli hasonlóságon alapuló erőteljes és hangsúlyos összecsengések már-már azt az érzést keltik, hogy nem is egy, hanem

több párhuzamos beszéd létezik. Mintha egyfajta kettős verset olvasnánk, amelyben a prófétai hangnem és a helyzetleíró szólamok egyszerre feltételezik egymást, de mégsem ugyanazon a regiszteren szólnak. A *Hisztihon*ban is hasonló eljárás érhető tetten: a tört szövegképű vers egyszerre idézi ugyanis fel a rövidformát, a tartalma pedig a szentenciaszerű tömörség nyelvén ad lenyomatot a korról. (Az utána következő *Folyt. köv.* című vers kétsoros egységekben viszi tovább a súlyosan terhelt közállapotokról szóló beszédet.) A *Megfelelő helyen, megfelelő időben* című költemény az írásképben is hangsúlyozza az egymástól elváló, de össze is tartozó kettősséget, s egyben a prófétai szerep határaira és minőségére is reflektál. Az említett írások csupán kiragadott példák azon versek közül, amelyek a közlés többletét a különböző beszédhangoltságok találkozási pontjánál adják.

Legújabb kötetében Orcsik Roland több versben még ennél is tovább megy, és poétikai funkcióval ruházza fel az össze nem csengést, a torzóban álló sorokat, a roncsolt beszédet. Legyen szó akár egy a „talált" szövegkép vizualitása által irányított versről (a *Rozsda* egy tanulmány folyóiratba tördelt szövegképeként kap költészeti jelentést, lásd a kötet *Függelék*ét), a szövegbevitel véletlenszerű hibáin alapuló költeményről (a *Rögzítés* című vers egyszerre lehet egy emlékkép berögzülése és egy beragadó gomb okozta szöveg- és jelentésroncsolódás), a pontatlan nyelvhasználat hibáiról (*Kijárási tilalom*), a jelentés bizonyos szeletei azáltal kerülnek bele a szövegekbe, hogy megfoghatatlanná, feldolgozhatatlanná válnak. E tekintetben a *Fekete péntek* című záróvers választja a leginkább szélsőséges utat. Egyszerre van meg benne a hibapoétikából, az elhagyásokból, a szócsonkokból és üres betűhelyekből származó törés, ám mindezt vegyíti egy korábbi nyelvállapot és profetikus szólamok megidézésével. A szöveg, illetve a lírai beszéd mégis összetartja a poémát, így az olvasóban föl sem merül a kétség, vajon verset tart-e a kezében. Orcsik Roland költeményeinek ezek ugyanolyan hangsúlyos szöveghelyei, mint a családi pillanatokon és a természeti képeken keresztüli intimebb, bensőségesebb világ megidézése.

A Forum Könyvkiadó Intézet és a Pesti Kalligram kiadásában megjelent *Legalja* versei egyszerre folytatják a szerző eddigi köteteinek a hangne-

mét (Orcsik Roland korábbi versei sem zárkóztak el az új könyv szövegszervező eljárásaitól), ám a tavalyi könyv meglátásom szerint a korábbiaktól érzékenyebben nyúl a személyesség és a közösség szféráiban zajló mozzanatokhoz, és sok szöveghelyen el is simítja a kettő közötti esetleges feszültségeket. Talán ez az együttélés, együttérzés volna az a tartalom, ami a legtömörebben összefogja ezeket a költeményeket: személyességünk legmagasabb fokán sem tudunk teljességgel kiszakadni a közből, pontosan úgy, ahogy a próféták sem képesek erre.